RISTO SAARINEN

Laulujen laulu. Helsinki: Basam Books 2024. 458 s.

Ensivaikutelma oli ristiriitainen. Alun perin olin innostunut kuultuani yliopistotutkijan ryhtyneen kaunokirjailijaksi ja kirjoittaneen teoksen, joka edustaa lajiltaan jotain aivan muuta kuin tutkimusta, nimittäin jännityskirjallisuutta. Mutta kun sitten sain käsiini Risto Saarisen *Laulujen laulun* ja näin sen ankeanbeiget kannet, lukuhaluni laimenivat. Miksi ihmeessä romaanilla on sama nimi kuin *Vanhan testamentin* runoelmalla? Miksi se näyttää pikemminkin raamatunselitysteokselta kuin trilleriltä?

Innokkuuttani vähensi sekin, että aloitettuani lukemaan Saarisen *Laulujen laulua* ymmärsin aika pian sen sisältävän paljon sellaista, joka on tarkoitettu nimenomaan teologeille. Pitkin matkaa olin haistavinani rivienvälistä sisäpiiriviestejä, teologisia ajatusleikkejä, opillisia kannanottoja ja epäilemättä myös uusia tulkintoja, jotka menevät kuitenkin minun kohdallani hukkaan. Olen kyllä palvellut Suomen evankelis-luterilaista kirkkoa neljän vuoden ajan kirkolliskokouksen perustevaliokunnassa, mutta se ei käyne edes epäsystemaattisen teologian johdantokurssista. Opin siellä kyllä paljon ihmisluonnosta.

Helsingin yliopistossa ekumeniikan professorina työskentelevää Risto Saarista olin lukenut aiemminkin. Mieleeni on jäänyt hänen *niin&näin* -lehteen kirjoittamansa erinomainen analyysi suomalaisesta luterilaisuudesta, vai oliko se sittenkin luterilaisesta suomalaisuudesta.

Siinä mielessä olen kuitenkin sopiva lukija Saarisen romaanille, että pystyn kertomaan niin sanotun valistuneen maallikon lukukokemuksesta. En tunne kirjan kaikkia konteksteja enkä etenkään teologista taustaa, mutta osaan kuitenkin kytkeä teoksen tiettyyn kirjallisuudenperinteeseen. Vertailukohtana tuleekin väistämättä mieleen Umberton Econ *Ruusun nimi*. Sekin sisältää kaikessa mieli- ja kielikuvittelun runsaudessaan monenlaisia intertekstuaalisia herkkupaloja oppineille bongattavaksi, mutta siitä huolimatta siitäkin voivat nauttia myös sellaiset lukijat, joilla ei ole ennakkotietoa Econ kuvaaman tarinamaailman historiallisista taustoista.

Itse asiassa Econ *Ruusun nimi* kävi useinkin mielessä Saarisen romaania lukiessa, sillä niissä molemmissa etsitään kadonnutta tekstikokoelmaa, kirjastoa. Molemmissa teoksissa myös yritetään pitää tuosta kadonneesta kokoelmasta löytyvää tietoa salassa jälkipolvilta.

Saarisen romaanissa Genizaksi nimetyssä kirjastossa säilytetään sellaisia Lutherin tekstejä, joiden paljastuminen saattaisi aiheuttaa mullistuksia teologisessa ajattelussa ja laajemminkin luterilaisessa kristinopissa. Genizan tekstit haastaisivat mielikuvan Lutherista pönäkkänä keskiluokkaisuuden perustajana, nimeään kantavan kirkon poroporvarillisena keulakuvana, ja esittäisivät hänet pikemminkin villinä renessanssihahmona. Aivan selväksi ei ainakaan tällaiselle maallikkolukijalle kuitenkaan käy, kuinka radikaaleja muutoksia Lutherin ajatteluun loppujen lopuksi kirjattaisiin, jos kokoelma avautuisi julkiseen käyttöön.

Laulujen laulussa on kolme päähenkilöä, joiden näkökulmista tarinaa kerrotaan vuorotellen. Aaro Hirvensalo ja Katariina ”Kata” Lampinen ovat suomalaisia Luther-tutkijoita ja Matt heidän yhdysvaltalainen kollegansa. Siinä missä Kata on niin sanottu huippututkija, erityislahjakkuus, Aaro on ennemminkin antisankari, epäonnistunut niin yksityiselämässään kuin urallaankin. Vaikka henkilöhahmoille on kirjoitettu kiinnostavia erityispiirteitä ja jossakin mielessä ne myös kehittyvät kirjan kuvaamien tapahtumien aikana, hahmot jäävät kovin ohuiksi, mikä onkin enemmän sääntö kuin poikkeus teoksen edustamassa kirjallisuudenlajissa.

Romaanin miljöinä ovat Helsingin yliopiston lisäksi Kalifornian yliopiston Berkeleyn kampus, mutta pari kertaa piipahdetaan Ranskassa Pyreneitten vuoristossa salaliittoteoreetikkojen ja maailmanlopunodottajien leireillä. Juonessa on paljon sellaista, josta saisi useamman televisiosarjan. On Lutherin kadonneita raamatuntulkintoja sisältävä kirjasto ja sen taustalla oleva salaperäinen organisaatio; on kansanvälistä huumekauppaa ja siihen liittyviä murhia; on Suora tie -niminen konservatiivinen järjestö, joka ei kaihda edes murhia ja pommeja keinovalikoimassaan; on antiikkisia karttapalloja, joiden sisältä paljastuu salattua tietoa; ja on myös avioliiton ulkopuolinen

romanssi, jonka kuvaus jää tekstilajille tyypilliseen tapaan vaivaannuttavan ulkokohtaiseksi.

Kaiken tämän lisäksi romaanissa esitellään vielä pitkälle viety kehitelmä jonkinlaisesta digitaalisesta innovaatiosta, jossa laite kykenee oppimaan käyttäjästään sen kautta, miten hän koskettaa ruutua. Tämä sivujuoni tulee mukaan sen kautta, että Katan puoliso on pelikehittäjä ja aisteiltaan erityisherkkä Aaro puolestaan sopiva koekaniini.

Kirjallisuutta pitäisi arvioida aina genressään ja kysyä miten se toimii nimenomaan lajinsa edustajana. Kustantaja kuvaa Saarisen teosta älylliseksi trilleriksi, mutta on selvää, että näistä kahdesta älyllisyys vie voiton. Teoksen suurin ongelma liittyy juuri sen edustamaan lajiin. Sitä nimittäin vaivaa pahemman laatuinen jännityksen puute. Aineksia juonellisen intensiteettin nostattamiseen olisi runsaastikin, mutta kerronta etenee kovin tasatahtisesti.

Jännitykseltä vie voimaa tietty perinpohjaisuus, jolla esimerkiksi paikkoja ja tapahtumien taustoja selitetään. Erityisen puuduttavaa on kerronnan eteneminen pitkinä dialogeina, joissa henkilöhahmot ikään kuin luennoivat toisilleen. Kuten aloittelevilla (kauno)kirjailijoilla usein, juuri uskottavan dialogin kirjoittaminen osoittautuu tässäkin vaikeaksi.

Ylipäänsä nopeammat leikkaukset tilanteista toisiin ja tapahtumien dramaturginen säännöstely pitäisivät lukijan paremmin mukana. Se, että jotkin romaanin tapahtumat ovat joiltakin osin hyvin epärealistisia ja epäuskottavia, ei ole tässä mielessä ongelma. Ajatellaanpa esimerkiksi Dan Brownin ja Ilkka Remeksen teoksia, joissa lukija koukutetaan mitä uskomattomammilla juonenkäänteillä. Suurempi ongelma on juuri rytmin tasatahtisuus. Se puolestaan on asia, johon olisi voitu vaikuttaa teoksen laajaa tekstimassaa tiukasti editoimalla. Aineksia teoksessa olisi ollut paljon vetävämpäänkin trilleriin.

Tätä lukijaa ilahdutti erityisesti teoksen sisältämä nykyisen yliopistokulttuurin kritiikki ja perustutkimuksen arvon korostaminen. Oikeastaan vetävimmillään *Laulujen laulu* on silloin, kun siinä intoudutaan kuvaamaan kirjaston kokoelmia eli tutkijan aineistoja – tässä tapauksessa kaiketi paljolti keksittyjä sellaisia – ja kerrotaan, millaisia johtopäätöksiä niistä voidaan tehdä. Kiehtovinta onkin tutkijan arkinen työ, joka parhaimmillaan sisältää kaikki jännitystarinan ainekset.

Olli Löytty, FT, dos.
Kirjallisuuden ja luovan kirjoittamisen apulaisprofessori
Turun yliopisto

https://doi.org/10.62442/ta.161468

Tiede kuuluu kaikille – Teologia.fi esittelee yleistajuisesti teologian alan tutkimusta

Vuoden toinen teemanumero 2025/2: Nikean kirkolliskokous on ilmestynyt! Nikean kirkolliskokouksen 1700-vuotisjuhlavuoden kunniaksi numerossa pureudutaan kokouksen taustoihin, historialliseen kontekstiin ja sen kauaskantoisiin vaikutuksiin.

Tutustu teemaan osoitteessa

Teologia.fi